

Kas vajame uut põhiseadust?^{*1}

Nii nagu kirjaniku jaoks on kogu küsimus stiilis, on juristi jaoks alati ja ainult küsimus tõlgendamises. Külma sõja ajast on olemas nali, et mis vahet on kahel identsel õigusel Nõukogude Liidu ja Ameerika Ühendriikide konstitutsioonis: õigusel sõnavabadusele ja õigusel korraldada demonstratsioone. Vastus on, et polegi mingit vahet. Ainult Ameerika juristid tõlgendavad, et inimene on vaba ka pärast demonstratsiooni korraldamist.

Eesti Vabariik ei vaja minu hinnangul uut põhiseadust ei juriidiliselt, poliitiliselt ega samuti mitte rahvusvahelise elemendi, s.o Euroopa Liidu liikmesuse pärast.

Tsiteerin alustuseks mõningaid mõtteid Kanada juuraprofessorilt David Cameronilt.

„On tähtis, et ühiskond edendaks konstitutsioonilist kultuuri. Osavõtlik, kaasa haaratud, alusmüüri tugevdav ühiskond on lõppkokkuvõttes konstitutsioonilisele valitsusele hädavajalik. Ausus ja lugupidamine on tähtsad tunded, mis on kohased kodanikele oma konstitutsiooni ja seda jõustavate institutsioonide poole pöördumisel.“

„Oleks abiks, kui poliitiline üldsus saab mingil viisil jagada eelhinnanguid, mis on konstitutsiooniline ja mis erakonnapoliitika. Mitte kõigil probleemidel ei ole konstitutsioonilist lahendust ja mitte kõiki konstitutsioonilisi küsimusi ei tohi lahendada otsekohe; on hea lasta mõnel magaval koeral lebada.“

„Tavaliselt on tasakaalu eelis kasvavas kohanemises, mitte massilistes muudatustes. Tõendamiskohustus olgu sellel, kes soovib tõendada vastupidist.“

„Mõiste „elav konstitutsioon“ on kasulik inimestele meelde tuletamiseks, et põhiseadus on midagi enam kui sõnad paberil.“

Neid mõtteid korranud, kordan ma oma ettekande väidet: Eesti Vabariigis puudub täna nii poliitiline kui ka riigiõiguslik vajadus põhiseaduse totaalrevisjoniks.

Lennart Merit ütles mma ametist lahkumise kõnes: „Eesti põhiseadus on aastast 1992 hästi toiminud. Ta on tõhusalt täitnud demokraatliku ühiskonnakorralduse alusmüüri rolli. Põhiseaduses sätestatud demokraatlikud mehhanismid toimivad. Rahvas ei ole põhiseadusest võõrandunud ja peab seda omaks. Eestil on väärt põhiseadus. Kuid põhiseaduse pikaajaline traditsioon on väärtus ja põhiseadusliku korra väärtuseks ka põhiseaduse areng“.

Põhiseadus saab areneda mitmesugusel moel. Esiteks muutunud tavade, nn konstitutsiooni konventsioonide kaudu. Briti teadlased Geoffrey Marshalli ja Graeme Moodiet on öelnud: „Konstitutsiooni tavade all mõtleme konstitutsioonilise käitumise reegleid, mis on siduvad neile, kes konstitutsiooni kasutavad. Riigi konstitutsioon muutub aja jooksul oluliselt, kui tavad, millest valitsev süsteem lähtub, muutuvad. Tavad, kombad, käitumisviisid ja arusaama, mis vormivad konstitutsioonilist käitumist, reguleerivad pidevalt vastavalt ühiskonna evolutsiooniline ja kasvav kohandumine määrab „elava konstitutsiooni“ arengu.“

See on autoriteetne seisukoht ka Eesti õiguskorras. Põhiseaduse kommenteeritud väljaande sissejuhatuses märgitakse: „Põhiseaduse optimaalse elluviimise maksimaalne nõuab, et tõlgenduse valikul tuleb silmas pidada sellist teed, mis tooks endaga kaasa põhiõiguste kõige tugevama kehtivuse. Näeme, et põhiseaduse tõlgendusmaksimide arvestamisel on tegemist interpreteeriva tegevusega, mille olemuseks on kommunikatsioon kirjutatud konstitutsiooniõiguse ja tegelikkuse vahel. Võib koguni väita, et põhiseaduse tõlgendamine peab rahuldama sotsiaalsest tegelikkusest esilekerkinud nõudmisi.“

Bill Clintonilt, ühelt elava põhiseaduse teooria tugevamalt kaitsjalt pärineb ka minu jaoks piltlik tsiitaat: „Thomas Jeffersoni jaoks tähendas inimeste võrdsus seda, et sa pidid olema jõukas, pidid olema mees ja pidid olema valge. Täna on tõlgendus oluliselt muutunud.“

¹ Tartus 21.-22. oktoobril 2004 toimunud XXVIII Eesti õigusteadlaste päeval peetud ettekanne.

Taoline arusaam põhiseadusest kui protsessist tähendab, et evolutsiooniliselt uueneb meie põhiseadus pidevalt, sest muutub meie ühine arusaam.

Teine põhiseaduse arengutee on Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi lahendite kaudu. Lahendite pea suurusjärgulist kasvu vaadates võib ennustada lähiajal Riigikohtu mõju vältimatut suurenemist. See on positiivne tendents.

Kolmandaks võimaluseks on põhiseaduse arenemine meie liikmeõiguste kaudu Euroopa Liidus. Kui Euroopa Liit uue konstitutsioonilise leppe kehtimahakkamisel määrab mingi täidesaatva küsimuse poliitika kujundamise näiteks riikideüleseks, siis kahtlemata see mõjutab Vabariigi Valitsuse põhiseaduses sätestatud pädevust Eestis ellu viia sise- ja välispoliitikat.

Neljas põhiseaduse arengutee on põhiseaduse teksti muutmine. Siin eristaksin ma kolme muutmisvõimalust. Esiteks muutmine kui olemasoleva põhiseaduses sätestatud normi ümberkujundamine. Teiseks täiendamine kui uue instituudi lisamine. Nii täiendati põhiseadust Eesti liitumisel Euroopa Liiduga. Kolmas võimalus on luua uus põhiseadus, põhiseaduse totaalrevisjon ehk sellises ulatuses konstitutsiooni reformimine, mis korraldab ümber riigi institutsioonilise ülesehituse.

Hoiatav näide, otseku põhiseaduse totaalrevisjon lahendaks poliitilisi probleeme, on Eesti Vabariigi poliitiline debatt 1920. ning 1930. aastaist. 1920. aasta põhiseadus muutus probleemiks iseenesest. Selle võtab kokku Johan Laidoneri tsitaat 1929. aastast, kui ta keeldus kandideerimast toonasesse Riigikokku: „[O]leme revolutsiooni vaimus ja praktiliste riiklike kogemuste puudumisel loonud omale halva põhiseaduse, halvema kui kusagil mujal.“

1930. aastad tõid kaasa kaks põhiseaduse totaalrevisjoni, ja see poliitiline tagajärg oli eelkõige lõivu maksmine demokraatiale, kodanikuühiskonnale ja ka näiteks majandusvabadusele. Sarnast perioodi Soomes iseloomustab tabavalt suursaadik Max Jakobson oma teoses „Väkivallan vuodet“: „Mitempaelgeline ühiskonna väärtused olid toona võõrad. Rahvuslik ühtsus tähendas paljude meelest ühenäolisust.“

Vabanemisjärgses Eesti Vabariigis ei ole üles näidatud ei poliitilist ega juriidilist initsiatiivi uue põhiseaduse koostamiseks.

Põhiseaduse muutmise fikseeritud katseid on olnud neliteist, neist kolmteist on algatud Riigikogu liikmete poolt ja üks president Lennart Meri poolt, kui ta ametist lahkus. Vaadeldgem neid katseid lähemalt.

Esiteks ettepanekud muuta Vabariigi Presidendi valimiskorda. Sellekohased ettepanekud sisaldasid kümnes eelnõus. Ka praegu ainus põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, mis on Riigikogu menetluses, puudutab Vabariigi Presidendi otsevalimiste sisseseadmist.

Järgnevad teemad, millekohased eelnõud ei leidnud heakskiitu. Need puudutasid Eesti kodaniku õigust pensionile (see on ainus eelnõu, mis algatati põhiseaduse rakendamise seaduse alusel kodanike poolt rahvaalgatuse korras); kohtunike ametiaja muutmist eluaegsest viieaastaseks; riigikaitse korralduse valitsuse osatähtsuse suurendamist (mis muide on suurepärane näide sellest, kuidas praegu põhiseaduslik tava lahendab järk-järgult seda, mida sooviti toona teha põhiseaduse muutmisega) ja Põhiseaduse Kohtu loomine.

Üksnes kahel korral on põhiseaduse muutmine ka toimunud. Esiteks pikendati kohaliku omavalitsuse volikogu volituste tähtaega kolmelt aastalt neljale, mis rakendub 2005. aasta kohalikest valimistest alates, ning rahvahääletusel heaks kiidetud põhiseaduse täiendamise seadus, mis oli põhiseaduslikuks aluseks Eesti Vabariigi liitumisele Euroopa Liiduga.

Nimetatud ettepanekute iseloom ei olnud enesestmõistetavalt mitte põhiseaduse totaalrevisjon, vaid põhiseaduse täiendamine või muutmine mingis konkreetses küsimuses. Ometi on Eesti riigiõiguse lähiajaloo üks kaalukas näide, kus astuti sisuliselt samm uue põhiseaduse teksti ettevalmistamise suunas.

1996. aastal moodustas Vabariigi Valitsus Riigikogu põhiseaduskomisjoni ettepanekul asjatundjatest koosneva ning toonase justiitsministri professor Paul Varuli juhitava põhiseaduse juriidilise ekspertii si komisjoni. Komisjoni koostatud kaheosaline analüüs valmis 1998. aastal. Komisjoni ülesandeks oli analüüsida põhiseaduslike normide vastavust Euroopa Liidu liikmesriikidele kohustuslikele põhiseaduslikele normidele ja põhiseaduslike institutsioonide pädevuse täpsema piiritlemise võimalusi ning esitada ettepanekud riikluse arengut takistavate lünkade ja ebatäpsuste kõrvaldamiseks.

Selle analüüsi saab jaotada kaheks. Esiteks põhiseaduse peatükkide ekspertiis ning teiseks ettepanekud põhiseaduse muutmiseks. Muudatusettepanekute mahtu arvesse võttes (98 ettepanekut 168 paragrahvi kohta!) võib väita, et täies mahus rakendamise korral oleks tegemist olnud põhiseaduse nii ulatusliku

muudatusega, et oleksime võinud rääkida põhiseaduse uuest redaktsioonist ning sellega seoses vormilt uuest põhiseadusest. Kuid seda mitte sisult.

Kuna komisjoni ideed on sama värsked kui toona, annan nendest lühikese ülevaate.

Esiteks põhiõiguste kataloogi muudatused suurema õiguskaitse huvides. Toon siin ühe näite Kieli ülikooli professor Robert Alexy ettepanekust, millega komisjon nõustus. Põhiseaduse § 24 järgi ei tohi kedagi tema vaba tahte vastaselt viia üle seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse. Komisjoni hinnangul tuleks põhiseadust nõnda muuta, et välistataks ka võimalus seadusega määratud kohtualluvuse riiveks, kui isik on sellega nõus, sest see võiks isiku põhiõigust ebaproportsionaalselt piirata.

Komisjon pidas vajalikuks kaaluda rahvaalgatuse instituudi sisseseadmist kõrvuti presidendi valimiskorra muutmisega – alternatiivina oleks president valitud kas otsevalimistel või eraldi valimiskogu poolt. Komisjon põhjendas seda vajadusega aktiveerida avalikku elu ning suurendada riigivõimu legitiimsust ning usaldatavust tervikuna. Eraldi muudatuste paketi käsitles kõrgemate riigiorganite pädevuste täpsustamist.

Täiesti iseseisev ettepanek oli asutada põhiseaduse kohus, sellel peatun hiljem lähemalt.

Komisjon esitas muudatusettepaneku põhiseaduse täiendamiseks seoses Eesti Vabariigi võimaliku ühinemisega Euroopa Liiduga. Minu hinnangul just selle komisjoni analüüsi ja välisekspertiiside alusel võeti Eestis suund sellele, et Euroopa Liidu õiguse ülimuslikkuse põhimõtte ja mõju siseriiklikule õiguskorrale ei integreerita meie põhiseadusesse mitte kogu põhiseaduse teksti läbivate lühikeste täiendavate õigusnovellidena, vaid eraldi Euroopa peatükiga.

Tsiteerin kehtivat põhiseaduse täiendust ehk nn kolmandat akti:

- „§ 1. Eesti võib kuuluda Euroopa Liitu, lähtudes Eesti Vabariigi põhiseaduse aluspõhimõtetest.
- § 2. Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse Eesti Vabariigi põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi.“

Komisjon soovitas küll sõnastust, kus minu hinnangul oleks nende sätete õigusmõju fikseeritud arusaadavamalt:

„Eesti võib vastastikkuse ja võrdsuse põhimõttel Euroopa Liidu organitele delegeerida põhiseadusest tulenevaid riigivõimuvolitusi nende ühiseks teostamiseks Euroopa Liidu liikmesriikide poolt ulatuses, mis on liidu aluseks olevate lepingute rakendamiseks vajalik, ja tingimusel, et see ei vastusta põhiseaduse preambulas sätestatud Eesti riikluse aluspõhimõtteid ja ülesandeid.

Vabariigi Valitsus informeerib Riigikogu võimalikult vara ja laialdaselt Euroopa Liitu puudutavates küsimustes ning arvestab Euroopa Liidu õigusloomes Riigikogu seisukohi. Täpsem kord kehtestatakse Eesti Vabariigi liikmelisuse puhul seadusega.“

On üllatav, et parlamendi eelmine koosseis nii kergekäeliselt loobus osundatud parlamentaarsest kaitseklauslist. Euroopa õiguse protsessis on täidesaatval võimul initsiatiiv ning taoline klausel oleks olnud tulevikus oluline tagatis, et Eesti Vabariik teostab oma liikmeõigusi esindusdemokraatia põhimõtte alusel, arvestades, et Eesti kodanikele tekivad Euroopa õigusest vahetud kohustused.

Tänu õiguskantsleri initsiatiivile on kehtivas Euroopa peatükis sees meie suveräänsuse kaitseklausel: „Eesti kuulub Euroopa Liitu, lähtudes põhiseaduse aluspõhimõtetest.“

Me võime ja peame arutama akadeemiliselt selle põhiseaduse osa täpsustamist. Kuid Eesti Vabariik on Euroopa Liidu liikmesriik Nizza leppe alusel ning minu hinnangul Nizza leppe järgi puudub vajadus Euroopa Liidu õiguskorra ülimuslikkuse sätete läbivaks lülitamiseks meie põhiseaduse teksti. Need sätted on niikuinii meie õiguskorra orgaaniline osa.

Seega on argument, et Euroopa Liiduga liitumine tõi kaasa vajaduse põhiseaduse igasse peatükki kirjutada juurde vastavas vallas Euroopa Liidu ja Eesti suhteid reguleerivad sätted, eelkõige formaalsetlik. Selle väite esitajad peaksid osutama konkreetsele vastuolule või õiguslüngale põhiseaduses, mis säherduse vajaduse kaasa toob. See meenutab hetkeks soovi põhiseadusega mängida esteetilistel kaalutlustel.

Omaette küsimus on Euroopa Liidu põhiseaduse lepinguga seotud õigussuhted. Selles valdkonnas vajame põhjalikku õigusanalüüsi ja ma ei hakka leppe võimalikke mõjusid etteruttavalt hindama. Lepet analüüsitakse kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides pingsalt ja enesestmõistetavalt on see ka Eesti Vabariigi akadeemiliste, erialaste ja poliitiliste ringkondade kohustus. Loogiline oleks luua Riigikogu juurde asjatundjatest juristide kogu, kes teeks omapoolse ekspertiisi. Siin vajame vastust kahele

küsimusele: esiteks, kas põhiseaduse leping toob vajaduse muuta Eesti Vabariigi põhiseadust, ja teiseks, millised valdkondlikud õigusmõjud on leppel meie õiguskorrale.

Lisaks rahvusvahelisele olukorrale on teine argument totaalrevisjoniks eri institutsioonide pädevuste n-ö paikaloostamine. Lahendus oleks otsekuu üksikküsimuste uuesti läbikirjutamine põhiseaduses. Minu nägemus oleks teistsugune. Põhiseaduse minevikutõrked ei pruugi olla need, mis on täna, ega ka need, mis ootavad meid tulevikus. Lahendus oleks elava tõlgendamise kõrvale eraldi põhiseaduse tõrgetega tegeleva õigusemõistmise institutsiooni loomine.

Sellekohase eelnõu andis Lennart Meri Riigikogule üle oma ametisoleku viimastel tundidel. Selles öeldakse: „Eesti Vabariik vajab organit, kellel oleks põhiseaduse lõpliku tõlgendamise õigus. Kellel oleks õigus lõplikult lahendada näiteks valitsuse ja parlamendi vahelised vaidlused või presidendi ja parlamendi vahelised vaidlused. See institutsioon võtab ka ohu, et mõni võimukas peaminister, parlamendi liider või president hakkaks endale ahmima võimu, mis talle põhiseaduse järgi ei kuulu. Põhiseaduse Kohus looks selle tasakaalu, mida Eesti Vabariik toimimiseks vajab.“

Professor Sergio Bartole, kes autoriteetse Euroopa riigiõiguse organi, Veneetsia komisjoni esindajana ja Trieste ülikooli professorina analüüsis võimalikku konstitutsioonikohtu reformi Eestis, jõudis seisukohale, et kui Eesti soovib suurendada põhiseaduslikke garantiisid, on konstitutsioonikohtu loomine vajalik ja see toob endaga kaasa ka vajaduse välja töötada ja vastu võtta uued normid uusi funktsioone täitvate kohtunike ametisse nimetamiseks. Alljärgnevalt refereerin olulisemaid põhimõtteid Lennart Meri esitatud eelnõust.

Põhiseaduse Kohtu vajalikkus tuleneb võimude lahususe ja tasakaalustatuse printsiibist. Praegusel kujul on põhiseaduslikkuse järelevalve kohus üks Riigikohtu neljast kolleegiumist. Säärase lahenduse tagajärjeks on asümmeetria seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu vahel esimese kahe kahjuks. Säärane asümmeetria on vastuolus põhiseaduse §-ga 14, mis seob põhiõigustega kõik kolm riigivõimu võrdsel määral. Euroopa põhiseaduslikule traditsioonile vastab, et põhiseaduslikkuse järelevalve kohus tehakse sõltumatuks nii seadusandlikust, täidesaatvast kui ka kohtuvõimust. Enesestmõistetavalt on kõigi kolme võimu ülesanne põhiseadust järgida ja teostada ning kodanik peab kõikidele kohtutele saama oma põhiõiguste rikkumise peale kaevata. Kui ta on seda teinud ja kohtu poole pöördumise võimalused on ammendatud, siis peab olema võimalus esitada kaebus ka viimase instantsi kohtu otsuse kohta. Institutsionaalselt eeldab see iseseisva põhiseaduslikkuse järelevalve kohtu olemasolu.

Põhiseaduses sõnastatakse individuaalse kaebuse võimaldamiseks põhimõte: „[i]gaühel on õigus pöörduda oma põhiõiguse rikkumise korral Põhiseaduse Kohtusse, kui muud õiguskaitse võimalused puuduvad või on ammendatud.“

Individaalse põhiseadusliku kaebuse vajadus tuleneb juba põhiseaduse § 15 lõike 1 esimesest lausest. See norm sätestab, et igalühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Kui põhiseadus näeb ette pöördumise oma õiguste rikkumise korral kohtusse, siis peab see õigus olema mis tahes õiguse rikkumise korral. Praeguse süsteemi juures tekitavad probleeme eelkõige seadus ja kohtuotsus, mis rikuvad mõnda põhiõigust.

Kui isik leiab, et seadus rikub tema põhiõigust, siis puudub tal võimalus pöörduda kohtu poole väitega, et seadus rikub tema õigusi, ja nõuda selle tühistamist. Kehtiva korra kohaselt on küll konkreetse kohtuasja läbi vaatamisel võimalik taotleda õigusakti põhiseadusvastaseks tunnistamist, kuid kui kohus keeldub põhiseaduslikkuse kontrollist, siis jääb isik kohtu kaitseta. Lisaks ei saa isikult alati eeldada (nt karistusseaduse puhul), et ta ootaks ära konkreetse kohtuasja. Just karistusseaduse puhul on seaduse endaga seotud rasked tagajärjed, mille puhul peaks olema avatud otsese põhiseaduslikkuse järelevalve võimalus.

Ka kohtuotsus võib rikkuda isiku põhiõigust. Siingi puudub praegustes menetlusseadustikes õiguskaitse võimalus.

Individaalse põhiseadusliku kaebuse põhiseaduses sätestamise vajadus tuleneb sellest, et tegemist on isiku põhiseaduslike õiguste kaitse vahendiga. Kui õigused ise on sätestatud põhiseaduses, siis peab ka vahend nende kaitseks olema sätestatud põhiseaduses endas. Praegune olukord näitab, et üldisest põhiseaduse § 15 lõikest 1 ei piisa ja et seadusandja ei pruugi alati arvestada põhiseaduslike õiguste kaitse põhiseaduslike nõuetega.

Teiseks, Põhiseaduse Kohus:

- otsustaks Vabariigi Presidendi ettepaneku alusel seaduse vastavuse põhiseadusele;
- otsustaks vähemalt viiendiku Riigikogu koosseisu taotluse alusel väljakuulutatud seaduse vastavuse põhiseadusele.

Pädevusvaidluste lahendamine muudab Põhiseaduse Kohtu tasakaalustavaks organiks riigis. Siin lahendamisele tulevad vaidlused saavad olema võimude lahususe ja tasakaalustatuse küsimused ning sellest printsiibist tulenevad kompetentsivaidlused (nt parlamendi ja presidendi ning valitsuse ja presidendi vahel). Pädevusvaidluste lahendamise institutsioon annab probleemidele, millel praegu lahendus puudub, õigusliku, ja mis kõige tähtsam, lõpliku lahenduse. See aitab vältida riiklikke kriise, mis võivad tuleneda ühemõttelise põhiseadusliku praktika puudumisest.

Põhiseaduse Kohus lahendaks vaid põhiseaduslike organite vahelisi vaidlusi. Põhiseaduslikuks organiks on põhiseaduses sätestatud riigiorgan, millel on iseseisev pädevus ehk põhiseaduses sätestatud õigused ja kohustused. Seega ei ole põhiseaduslikuks organiks näiteks üksik kohus, ministerium, üksik kohaliku omavalitsuse üksus jne.

Vajalik oleks ka sätestada kohaliku omavalitsuse, ülikooli või teadusasutuse poolt kaebuse esitamine oma õiguste kaitseks. Kuna üksik kohaliku omavalitsuse üksus ei ole põhiseaduses sätestatud riigiorgan ega ka põhiõiguste kandja, siis puudub tal õigus eelnevate sätete kohaselt kaitsta oma põhiseadusega tagatud autonoomiat Põhiseaduse Kohtu ees.

Kahtlemata on uus revideeritud põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus osaliselt praeguses põhiseaduskeskkonnas probleeme leevendanud, kuid mitte piisavalt. Põhiseaduse Kohus oleks selge võimalus meie põhiseaduse institutsioonide pädevusse puutuvate probleemide ületamiseks. Selle vastu kõlanud argumentid on kas rahalised või seotud ebamugavustundega, mida muutus näiliselt või tegelikult kaasa tooks. Loomulikult ei ole üllatav, et selle idee vastaseid on arvukalt kõigis kolmes riigivõimu harus, sest see vähendaks nende võimu.

Euroopa eri riikides on põhiseaduse täiendamise kultuur olnud erinev. Näiteks Austria põhiseadust on muudetud 77 korral, Hispaania põhiseadust viimase 23 aasta jooksul vaid korra (muudatus andis Euroopa Liidu kodanikele õiguse osaleda kohalikel valimistel).

Meie juristkond kujundab Eesti põhiseaduskultuuri. Minu kokkuvõtlikud märkused on järgmised.

1. Eesti Vabariik ei vaja põhiseaduse totaalisvisjoni.
2. Euroopa Liidu põhiseaduse leppe analüüsiks on vaja parlamendi juures moodustada autoriteetne õigusteadlastest asjatundjate kogu.
3. Tõsiselt tuleks kaaluda eraldi põhiseaduse kohtu rajamist.
4. Põhiseaduse muutmine ei peaks toimuma blokkide kaupa, kus erinevaid küsimusi seotakse üksteisega. Kui seadusandja ja/või rahvas on otsustanud mingis küsimuses põhiseadust muuta, siis tuleks eraldi eelnõuga seda teha.
5. Mõttevahetust põhiseaduse muutmise, täiendamise ja parendamise üle ei pea kartma, vastupidi, see rikastab ja arendab meie põhiseaduskultuuri.
6. Riigikogu juurde tuleks koos teadlaskonnaga asutada konstitutsiooniõiguse alaste uurimistööde õpperaha. Konstitutsioon elab, kuni seda järgitakse, ja areneb, kuni seda uuritakse.
7. Euroopa Liidu ja NATO liikmesus ei tähenda seda, et meie põhiseadus tuleks vahetult ja risti-põiki liikmesusest tulenevaid protseduure täis kirjutada. Meil on üldprintsiip liikmesuse teostamise kohta. Vajalik on aga siseriiklikus seadusandluses protseduurid selgemalt paika panna, nagu on viidanud ka õiguskantsler oma 2004. aasta raportis. Näiteks Eesti Vabariigi poolt Euroopa Liidu ametiisikute määramisel. Muide, kasutan siin võimalust ja soovitan kõigile juristidele, ka kitsamalt riigiõigusest mittehuvitatuile uurida seda aastaaruannet. Kvaliteedilt ja sobivuselt käsiraamatuks ja õppevahendiks võrdlen ma seda sellise suurepärase tekstiga nagu Riigi-kohtu lahendite kogumik.
8. Pean oluliseks pidevalt toimiva konstitutsionalismi alase ümarlaua loomist meie riigiõigusteadlaste, poliitikute ja valitsusametnike koostöökeskkonnana. Teemasid, mida akadeemiliselt käsitleda, on arvukalt. Üks tõsine valdkond on põhiõiguste ja vabaduste alane haritus ühiskonnas.

Autorist:

Urmas Reinsalu on Riigikogu liige.